

वामदेवो गौतमः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्

आ या॒त्विन्द्रोऽव॑स॒ उप॑ न इ॒ह स्तु॑तः स॒ध॒माद॑स्तु शूरः।

वा॒वृ॒धा॒नस्त॑विषी॒र्यस्य॑ पूर्वी॒द्यौर्न॑ क्षत्र॒मभि॑भूति पु॒ष्यात्॥ ४.०२१.०१

यस्य । पूर्वीः- पुराण्यः । तविषीः- शक्तयः । द्यौः- सूर्यः । न- इव । क्षत्रम्- वीर्यम् । अभिभूति- अभितो भवन्ति । पुष्यात्- पुष्यति च । सः । वावृधानः- अभिवृद्धः । शूरः- समर्थः । इन्द्रः- परमेश्वरः । इह- अत्र । स्तुतः । नः- अस्माकम् । अवसे- रक्षायै । उप- समीपम् । आ यातु- आगच्छतु । सधमात्- सहमाद्यन् । अस्तु- भवतु ॥१॥

तस्येदि॒ह स्त॑वथ॒ वृ॒ष्ण्यानि॑ तुविद्यु॒मस्य॑ तुवि॒राध॑सो नृन् ।

यस्य॑ क्रतुर्वि॒दथ्यो॑ न स॒म्राट् सा॒ह्वान्त॑रु॒त्रो अ॒भ्यस्ति॑ कृ॒ष्टीः॥ ४.०२१.०२

यस्य । तुविद्युमस्य- बहुप्रकाशस्य । तुविराधसः- बहुसंसिद्धेः । क्रतुः- प्रज्ञा सङ्कल्पो वा । विदथ्यः- याज्ञिकः । न सम्राट्- स्वामीव भवति । साह्वान्- सहनशीलः । तरुत्रः- तारकः । कृष्टीः- प्रजाः । अभ्यस्ति- अभितो भवति । तस्य । इत्- एव । वृष्ण्यानि- वर्षकान् । नृन्- वीरान् मरुतः । इह- अत्र । स्तवथ- स्तोत्रं कुरुत ॥२॥

आ या॒त्विन्द्रो॑ दि॒व आ पृ॒थि॒व्या म॒क्षु स॑मु॒द्रादु॑त वा पु॒रीषा॑त् ।

स्व॑र्णरा॒दव॑से नो म॒रुत्वा॑न्परा॒वतो॑ वा स॒दना॑दृ॒तस्य॑॥ ४.०२१.०३

दिवः- नभसः । आ यातु- आगच्छतु । मक्षु- शीघ्रम् । पृथिव्याः- भूम्याः । समुद्रात्- अर्णवात् । उत वा- अथवा । पुरीषात्- उदकात् । स्वर्णरात्- सूर्यमण्डलात् । परावतः- श्रेष्ठात् । ऋतस्य सदानात्- सत्यसद्गनः । वा । मरुत्वान्- मरुदाख्यप्राणविशिष्टः । इन्द्रः- परमेश्वरः । अवसे- रक्षायै । आ यातु ॥३॥

स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे तमु ष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्।

यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छ ॥ ४.०२१.०४

स्थूरस्य- स्थूलस्य । बृहतः- महतः । रायः- धनस्य । यः । ईशे- ईशो भवति । तम् । इन्द्रम्-
परमेश्वरम् । विदथेषु- यज्ञेषु । स्तवाम- स्तोत्रं कुर्मः । यः । वायुना- प्राणेन । गोमतीषु-
चिद्रश्म्युज्जृम्भितभावनासु । जयति- आवरणं वृत्रं जयति । वस्यः- दिव्याः सम्पदः । अच्छ-
अभिलक्ष्य । धृष्ण्या- शत्रुधर्षणशील इन्द्रः । प्र- प्रकर्षेण । नयति- अध्यात्मसाधकान्
प्रापयति ॥४॥

उप यो नमो नमसि स्तभायन्निर्यति वाचं जनयन्यजध्वै।

ऋञ्जसानः पुरुवार उक्थैरेन्द्र कृण्वीत सदनेषु होता ॥ ४.०२१.०५

यः । यजध्वै- यष्टुम् । वाचम् । जनयन्- सृजन् । नमसि- हव्ये दत्ते । नमः- अन्नम् । स्तभायन्-
स्तम्भयन् । इर्यति- प्रेरयति । ऋञ्जसानः- प्रसाध्यमानः । उक्थैः- मन्त्रैः । पुरुवारः- बहुभिवृतः ।
इन्द्रम्- तं परमेश्वर्यसम्पन्नम् । सदनेषु- सद्मसु । होता- देवाहाता । कृण्वीत- करोतु ॥५॥

धिषा यदि धिष्यन्तः सरण्यान्सदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे।

आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान्संवरणेषु वह्निः ॥ ४.०२१.०६

यत्- यदा । औशिजस्य- कामयतः । गोहे- गृहे । अद्रिम्- अचलवत् स्थितमिन्द्रम् । सदन्तः-
उपासन्तः । धिषा- धिया । धिष्यन्तः- धीकामाः । सरण्यान्- उपागच्छेयुः । तदा । दुरोषाः-
दुस्तरक्रोधः । पास्त्यस्य- गृहे । होता- सर्वदेवाहाताग्निभूत इति भावः । महान्- महात्मा । नः-
अस्माकम् । संवरणेषु- आवरणेषु । वह्निः- तद्वाधकोग्निरिन्द्र आगच्छतु ॥६॥

सत्रा यदी भार्वरस्य वृष्णः सिषक्ति शुष्मः स्तुवते भराय।

गुहा यदीमौशिजस्य गोहे प्र यद्धिये प्रायसे मदाय ॥ ४.०२१.०७

सत्रा- सत्यमेव । भार्वरस्य- जगद्भर्तुः । वृष्णः- वर्षकस्येन्द्रस्य । शुष्मः- बलम् । स्तुवते-
स्तुवन्तम् । भराय- भरणाय । सिषक्ति- सेवते । औशिजस्य- कामयतः । गुहा- हृदयगुहायाम् ।
गोहे- गेहे । धिये- बुद्धयै । अयसे- सद्गतये । मदाय- तृप्त्यै । सिषक्ति- सेवते ॥७॥

वि यद्वरांसि पर्वतस्य वृण्वे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि ।

विदद्गौरस्य गव्यस्य गोहे यदी वाजाय सुध्यो^३ वहन्ति ॥ ४.०२१.०८

पर्वतस्य- मेघस्य गिरेर्वा जडोपलक्षितस्य । वरांसि- श्रेष्ठानि द्वाराणि । वि वृण्वे- उद्धाटितवान् ।
अपाम्- उदकानाम् । जवांसि- वेगानुद्दिश्य । पयोभिः- जलैः । जिन्वे- प्यायति । यदि- यदा ।
वाजाय- सद्गतये । सुध्यः- शोभनध्याना उपासकाः । वहन्ति-
चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यमावहन्ति तदा । गोहे- तत्सद्गानि । गौरस्य- कृष्णसारस्य शक्तिम् ।
गौरः श्रुतौ ज्ञानतृष्णान्वेषणवेदनप्रतीकः । गव्यस्य- चिद्रश्मिम् । विदत्- लेभे ॥८॥

भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राधे इन्द्र ।

का ते निषत्तिः किमु नो ममत्सि किं नोदुह हर्षसे दातुवा उ ॥ ४.०२१.०९

ते- तव । हस्ता- हस्तौ । भद्रा- मङ्गलौ । उत- अपि च । पाणी । सुकृता- शोभनकर्मयुक्तौ । इन्द्र-
परमेश्वर । स्तुवते- स्तोत्रे । राधः- सम्पदाम् । प्रयन्तारा- प्रदातारौ । ते- तव । का । निषत्तिः-
स्थितिः । किम्- किमर्थम् । नो ममत्सि- न मादयसि । दातवै- दातुम् । किम्- किमर्थम् । न हर्षसे-
न हृष्टो भवसि ॥९॥

एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्राड्हन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः ।

पुरुष्टुत कृत्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दैव्यस्य ॥ ४.०२१.१०

एव- एवम् । वस्वः- शरण्यः । सत्यः । सम्राट्- स्वतन्त्रः । वृत्रं हन्ता- आवरणनाशकः । इन्द्रः-
परमेश्वरः । पूरवे- मनुष्याय । वरिवः- सम्पदम् । कः- करोति । पुरुष्टुतः- बहुधा बहुभिः स्तुतः ।

क्रत्वा- प्रज्ञया । नः- अस्मभ्यम् । रायः- सम्पदः । शग्धि- देहि । ते- तव । दैव्यस्यावसः-
दिव्यरक्षाम् । भक्षीय- भजेयम् ॥१०॥

नू॒ष्टु॒त ई॒न्द्र नू॒ गृ॒णा॒न इ॒षं ज॒रि॒त्रे न॒द्यो॒३ न पी॒पेः ।

अ॒का॒रि ते ह॒रि॒वो ब्र॒ह्म न॒व्यं धि॒या स्या॑म र॒थ्यः सदा॑साः ॥ ४.०२१.११

पूर्व॑ व्याख्यातम् ॥११॥

Dr. Rangraji